

MONOSTORI IMRE

Németh László ismeretlen levele Veres Péternek

Az alább közölt keltezetlen Németh László-levél Veres Péter hagyatékában maradt fenn, s került jóval később Németh Magda birtokába. A *Németh László élete levelekben 1914–1948* című, Németh Ágnes által sajtó alá rendezett kötet megjelenésekor (1993) a szóban forgó levél még nem volt ismert, ennél fogva nem kerülhetett be a gyűjteménybe. Az 1946 tavaszán Hódmezővásárhelyen íródott dokumentumot most Németh Magda szíves engedélyével s közreműködésével közöljük.

Németh László és Veres Péter hullámozó intenzitású és változó érzelmi töltésű szellemi kapcsolata a háborús évek idején megerősödött (később kifejezetten bensőséggé vált). Veres a szóban forgó időben a Nemzeti Parasztpárt elnöke, a párton belüli közép politika képviselője (a kommunistákhoz húzó Darvas József – országgyűlési képviselő, a *Szabad Szó* szerkesztője – és Erdei Ferenc – rövid ideig belügyminiszter –, illetőleg a párt jobb szárnyának vezéralakja, főtítkára, majd alelnöke, Kovács Imre között). Igyekszik Németh Lászlónak segíteni (szemben Erdeivel vagy Darvassal), de figyelnie kell sok minden másra, a párton belüli erőviszonyokra, hangulatokra, törekvésekre, programokra is. (Darvas például a kommunista *Szabad Nép* 1945. május 13-i számában – *Új Szellemi Frontot!* címmel – élesen bírálta a Németh László-féle szárszói „harmadikutas” politikát; Kovács Imre pedig – a parasztpárt központi napilapjában, a *Szabad Szóban* – *Ellenforradalom az irodalomban?* című cikkében a „harmadik oldal” irreálisnak bélyegzett tartalmát támadta. Sőt kijelentette: „Azok az írók, akik eltévedtek [...] nem szólhatnak bele a politikába, mert hiszen előbb le kell vezekelni bűneiket.” 1945. dec. 12. Kiemelés az eredeti szövegben.)

Németh László 1945 szeptemberétől Hódmezővásárhelyen él, és a református gimnáziumban tanít. Családja nincs vele, ők Békésen, illetve (Magda és Judit lánya) Budapesten, a Baár-Madas internátusban húzzák meg magukat. (A Németh család háború végi kálváriájáról Németh Magda írt szép és adatgazdag tanulmányt *Mélységből mélységbe* címmel. Bp., 2010. Nap Kiadó.) Az országos politikai és szellemi hullámverésekről Németh László pontosan tájékozódik, s bizony, van oka a szorongásra. Már Békésen tapasztalhatta előállításakor, milyen is az új demokrácia a hétköznapokban, az írói igazoltatások hercehurcái megviselik, a folyamatos sajtótámadások pedig nemigen hagynak neki nyugodt napokat. (Mindezekről részletesen ld. Grezsa Ferenc: *Németh László vásárhelyi korszaka*. Bp., 1979. Szépirodalmi. 26–38. és 342–352.) A támadások fő kiindulási helye a Szociáldemokrata Párt bal szárnya, valamint a polgári radikálisok csoportosulása. A Magyar Kommunista Párt pillanatnyi érdekei szerint taktikázik a népi írókkal kapcsolatban. (Révai József, a nagy hatalmú ideológus – ekkor a *Szabad Nép* főszerkesztője – már 1945. május 18-án arról beszélt a *Szabad Szóban*, Darvas Józseffel is vitázva – Németh Lászlót és a nagy történést, az éppen a kommunisták felé erősen orientálódó Szekfű Gyulát említve név szerint –, hogy: „Szükség van az értelmiség mindkét

'táborára', még ha az egyik tábor csak néhány emberből állna is.") Az SZDP radikális bal szárnyának markáns alakja, Horváth Zoltán viszont 1945 végén a párt napilapjában, a *Népszavá*-ban megtámadta Némethet. Szellemi ellenforradalomról beszélt, s arról, hogy Németh László (a „mély magyar” s a „híg magyar” eszmevilág képviselője) „átmentését” az új rendszerbe meg kell akadályozni. „Itt pedig nem lesz még egyszer ellenforradalom” – fenyegetőzött. (*Tiszta vizet a pohárba!* 1945. dec. 8.) 1946. január 23-án a Magyar Rádió egyik vezető embere, Schöpflin Gyula a szellemi „kútmérgezők” között Németh Lászlót is megnevezi. (Ebbe azonban Vásárhely bele sem rezdült – konstataulta később jó érzéssel Németh.)

1946 elején a nagypolitikában is komoly feszültségek alakulnak ki. Létrejön a Baloldali Blokk, a parasztpárt e tekintetben egy gyékényre kerül a kommunistákkal és a szocdemekkel (a Független Kisgazdapárt elszigetelése a cél), újra napirenden van –országszerte – a földreform megváltása, sok helyütt demonstrációk zajlanak. (Részletesebben ld. Tóth István: *A Nemzeti Parasztpárt története 1945–1948*. Bp., 1972. Kossuth.) Veres Péter joggal hivatkozik egyik Némethnek írt levelében (1946. márc. 20.) rendkívüli, sőt – az ő szemszögéből – forradalmi helyzetre. (*Németh László élete levelekben 1914–1948*. 532.)

Németh László Veres Péternek írt alábbi levele az 1946. március végén Illyés Gyulának és Sárközi Györgynének írott leveleinek (i. m. 533–535. tartalmi világához kapcsolódik. Mindkettőben szó van mint fölkavaró hírről a „békési népítélet”-ként emlegetett atrocitásról, a parasztpárt által a tudta nélkül meghirdetett előadás érzelmi hullámveréseiről, továbbá a *Haladás* (a Magyar Radikális Párt hetilapja) ez ügyben indított támadásáról Németh ellen, valamint a *Szabad Szó* tessék-lássék kiállításáról (vagy inkább burkolt bírálataról) vele kapcsolatban. A következőketek szerint 1946. április 1-jén íródott levél a következőképpen hangzik. (A helyesíráson nem változtattunk, az aláhúzások a szerzőtől származnak.)

Kedves Péter,

néhány perc mulva át kell adnom a levelet Gyáninak. [1] Röstelem, hogy a kofferomban heverő, kijavítatlan episztola helyett ilyen dib-dáb írást küldök, melyen különösen te most, az elzárt élet szoba-dohát érezheted. De annyi mindennel érzem teherbe esettnek magam, úgy vonz a munka és a csend, hogy most az egyszer, anyai ösztönből, küzdeni akarok magamért. Vagy szükséges vagyok a magyarságnak ebben a pillanatban (amit nem hiszek) s akkor küzdjete ki neki úgy, ahogy a földet és kenyeret kiküzditek; vagy nem s akkor engedjeteek visszasülyedni a kedvemre való sötétségbe. Ez a vállalat ez vállalat csak összetörhet, ha már össze nem tört.

A nyilatkozatot [2] bölcsességedre és becsületedre bízom. Én úgy érzem, szüksége van rá méltóságomnak. De te ismered a helyzetet, embereket, akusztikát. Én vadidegen vagyok ebben a világban; különösen ott fön.

Kezembe került az a védelem-féle, melyben a Szabad Szó részesített egy előttem ismeretlen támadással szemben. [3] Ebből a kis írásból a leglényegesebb maradt ki. Azt az előadást hírem nélkül hirdették meg; címét, minthogy nem tudtam róla, nem is választhattam; mihelyt értesítettek: írtam, hogy nem tartom meg.

Sok felesleges beszéd elkerülésére hadd teszem még hozzá. Az írói tollat közel három éve hogy letettem. Igaz, hogy azóta jelent meg a Sarló kiadásában egy két íves füzetkém. [4] Illyés Gyula baráti kapacitálására elhittem, hogy nem csak szabad beszélnem, de az ország romjai közt kötelességem is. Inkább közmunka mint írói feladat gyanánt elvállaltam tehát egy részlet

kérdést: az iskolaügyet. Azóta meggyőződtem, hogy Illyés jóakarata gazda nélkül csinált vásárt; mint a Szabad Szó cikke is elismeri, szólásszabadság a számomra még nincs. Visszatértem eredeti álláspontomhoz. Attól, hogy úgy *csempésszenek* vissza a magyar irodalomba (még ha az ilyen csempészet lehetséges volna is) jobban irtózom mint ellenségeim.

Németh László

([1] Gyáni Imre a református gimnázium fiatal igazgatóhelyettese; máskor is teljesített levélvivő szolgálatot. [2] A nyilatkozatnak nincs nyoma. [3] Rónai Mihály András durva támadásáról, illetve a Szabad Szó válaszcikkéről van szó. Ld. lentebb. [4] A *tanügy rendezése*. Bp. 1945. Sarló.)

A *Haladás* (főszerkesztő Zsolt Béla) az 1946. március 21-i számában közölte Rónai Mihály András költő és műfordító (korábban – miként majd a Szabad Szó válaszcikke nyomtatékkal említi – Mussolini lelkes híve) Németh László új szezonja elé című hosszadalmas pamfletjét. (A szerző dühét a parasztpárt egy vitadélutánjára meghirdetett „Népből nemzet” című – már említett – előadás híre és lehetséges témája váltotta ki.) „Egy ország kis híján hamvába holt – s a hamuból és üszökből megélemedett egy sápadt és szorgalmas kis főnix: Németh László” – kezdődik a cikk, melyben Németh – többek között – „szellemi olcsójános”-nak minősül, aki „műfajteremtő henye gondolataival”, „nyegle” esszéstílusával megrontotta a magyar ifjúságot. Tegyen le táltosi prelegálásairól, s tanuljon meg végre gondolkodni – szólít fel a cikkíró.

A parasztpárt (tehát Veres Péterék, Darvas Józsefék) válasza a Szabad Szó 1946. március 28-i számában jelent meg *Az ítélkező költő* címmel. (Az ugyancsak március 28-án a kommunista Szabadság című napilapban megjelent Zelk Zoltán-cikk – *Hozzászólás* – jellemző módon ugyanezen az „igen, de mégse” érvelésen alapul, ami jól jelzi a Németh Lászlóval kapcsolatos mentő szándékú akciók óvatoskodó kettősségét.) A Szabad Szó cikkének aláírt szerzője nincs, tehát szerkesztőségi állásfoglalásnak tekinthető. Kétségtelen, hogy határozottan utasítja vissza Rónai Mihály András súlyos és méltatlan vádjait, ám betéved az „objektív” mérlegelés nem veszélytelen utcájába is. Németh Lászlónak – a cikk közepén – a következő kétértelmű sorok fájtak igazán. „Mi a múltban is sokat vitakoztunk Németh Lászlóval és valószínűleg a jövőben is fogunk, mert ez a szellemi élet és különösképpen a demokrácia szellemi élete vitából és harcból áll. De Németh Lászlót igaz magyar írónak és tiszta lelkű, becsületes embernek tartjuk, s nem mehetünk bele abba, hogy őt a magyar szellemi életből eltávolítsák vagy kitiltsák. Reméljük, hogy az egész magyar kultúrközvélemény rövid időn belül belátja, hogy a magyarságnak Németh Lászlóra szüksége van.”

Ezeket a sorokat értelmezte úgy Németh László, hogy számára az új demokrácia akkori állása szerint nincs szólásszabadság.